L'IMAGINARI EUROPEU

L'església que il·lumina

Oriol Caba

Nôtre-Dame en flames

Tots els ulls van aixecar-se cap a la part alta de l'església. El que van veure era extraordinari. A la part de dalt de la galeria més alta, fins i tot més alta que la rosassa central, hi havia una gran flama que s'elevava entre els dos campanars amb remolins d'espurnes; una flama gran, desordenada i furiosa que el vent arrencava per moments del fum.

Notre-Dame de Paris, Victor Hugo

L'incendi de Notre Dame el passat 15 d'abril va regalar-nos una nova imatge per la llarga sèrie històrica de la imponent catedral parisenca. Mentre les flames s'acostaven perillosament a les torres gairebé-bessones i ens imaginàvem els enderrocs fumejant a l'Île de la Cité, el magnetisme de la destrucció al kilòmetre zero francès va convertir un foc d'origen incert en símbol de significats ambigus.

Emmanuel Macron va veure l'oportunitat aquella mateixa nit. El vint-i-cinquè president de la República Francesa va voler capitalitzar el poder dramàtic del moment per aglutinar darrere seu una societat convulsa que li planta cara. Amb els bombers de fons ruixant el temple, va fer una crida: "reconstruir la nostra catedral serà una gran causa nacional, més enllà de totes les diferències socials, religioses, culturals i polítiques". I l'endemà encara va anar més lluny proclamant: "la nostra gran missió col·lectiva és assegurar la continuïtat de la nació francesa reconstruint la nostra catedral. Reconstruirem Notre Dame més bonica que mai, aquesta serà la nostra missió pels pròxims cinc anys".

L'empereur Napoléon se couronnant lui-même, Jacques-Louis David, Museu del Louvre.

No és la primera vegada que algú fa servir aquest temple per exhortar a la cohesió nacional i volar més alt que el populatxo. La Revolució havia dessacralitzat la catedral i guillotinat les estàtues dels reis de la façana, però el 1802 Napoleó Bonaparte va tornar-la a l'Església i dos anys més tard s'hi va coronar emperador amb la benedicció de Pius VII, que pagava la restitució catòlica a França donant fe subalterna de la consagració napoleònica. Les coronacions reials franceses s'havien fet sempre a la catedral de Reims per obra de Déu, però l'emperador volia mostrar-se com un hereu legítim dels aspectes positius de la Revolució i alhora reafirmar la capitalitat de París, per això va escollir Notre Dame.

Le Sacre de Napoléon, Jacques-Louis David, Museu del Louvre.

Napoleó va encomanar-ne la posteritat a Jacques-Louis David, el precursor de Goebbels que havia votat l'execució de Lluís XVI, retratat els malaguanyats Le Peletier i Marat, organitzat la multitudinària festa de l'Ésser Suprem als Camps de Mart i lliurat la torxa a Robespierre per donar pas al culte de la Raó calant foc a l'ateisme, l'ambició, l'egoisme i la falsa simplicitat. Anys abans de pintar la coronació imperial, David ja s'havia redimit convertint la penosa travessa napoleònica dels Alps en una estampa heroica, canviant l'abatiment del general al llom d'una mula per l'expressió victoriosa d'un Bonaparte que assenyala el camí

muntant graciosament un cavall desbocat. En la immensa pintura de la coronació imperial, David ens condueix la mirada cap a Napoleó, que després de coronar l'emperadriu es consagra a si mateix encarnant la voluntat del poble.

Al cap de pocs anys, Victor Hugo va escriure *Notre-Dame de Paris* amb la catedral de fabulós escenari romàntic per denunciar la injustícia de la Segona Restauració contraposant el bé marginal del geperut Quasimodo i la gitana Esmeralda amb el mal instituït del règim borbònic que representen el malèvol Frollo i les forces de l'ordre arbitrari del capità Febus. Gairebé coincidint amb la publicació de la novel·la, el regnat de Carles X acabà amb la Revolució de juliol, que Eugène Delacroix va representar encarnant la pàtria en una dona armada amb un fusell enarborant la recuperada bandera tricolor. En la pintura, la Llibertat guia el poble cap a l'emancipació i deixa enrere Notre Dame, únic element reconeixible fora de la barricada insurgent.

La Liberté guidant le peuple, Eugène Delacroix, Museu del Louvre.

Els símbols, però, per molt contundents que siguin també estan carregats d'ambigüitat. El 24 d'agost de 1944, el comandant de les forces alemanyes a París sopava a la seva oficina de l'Hôtel Meurice. Dietrich von Choltitz tot just feia un mes que ocupava el càrrec i si fem cas del seu relat va salvar París de l'aniquilació desobeint l'ordre de fer saltar la ciutat pels aires si no podia retenir-la. Quan a mig sopar la fenomenal campana de Notre Dame va encapçalar el repicar de les esglésies de París després de quatre anys de silenci per l'ocupació feixista, von Choltitz va dir als seus col·legues que les campanes anunciaven l'arribada dels exèrcits enemics i que ja podien preparar-se.

L’Hôtel Meurice durant l’ocupació nazi de França.

En canvi, el diari de Jean Guéhenno ho recorda diferent: “Ahir al vespre, cap a les nou, encara construïen barricades al Boulevard Sérurier i tallaven els plàtans a les cantonades del carrer. Vaig tornar a casa al voltant de les deu. Uns amics em truquen, diuen que poden veure enormes focs artificials per tot l’Hôtel de Ville i coets vermells i blaus que els contesten al sud i a l’oest. Era el senyal. Els primers tancs de l’exèrcit de Leclerc acabaven d’arribar a Notre-Dame. I llavors totes les campanes de totes les esglésies van retrunyir en la nit, ofegant el grunyit de les armes. La França lliure torna a començar”.

La història europea està plena de moments que sembla que hagi d’elevar-se i deixar enrere la superstició, però Déu continua sent una presència poderosa i els que en vida l’han tingut a prop també el busquen a l’hora de morir. En alguns casos, les exèquies omplen de sentit l’existència d’algú o fins i tot canvien el que havia tingut. L’Església té segles d’experiència ritual i la seva pompa configura poderosos significats.

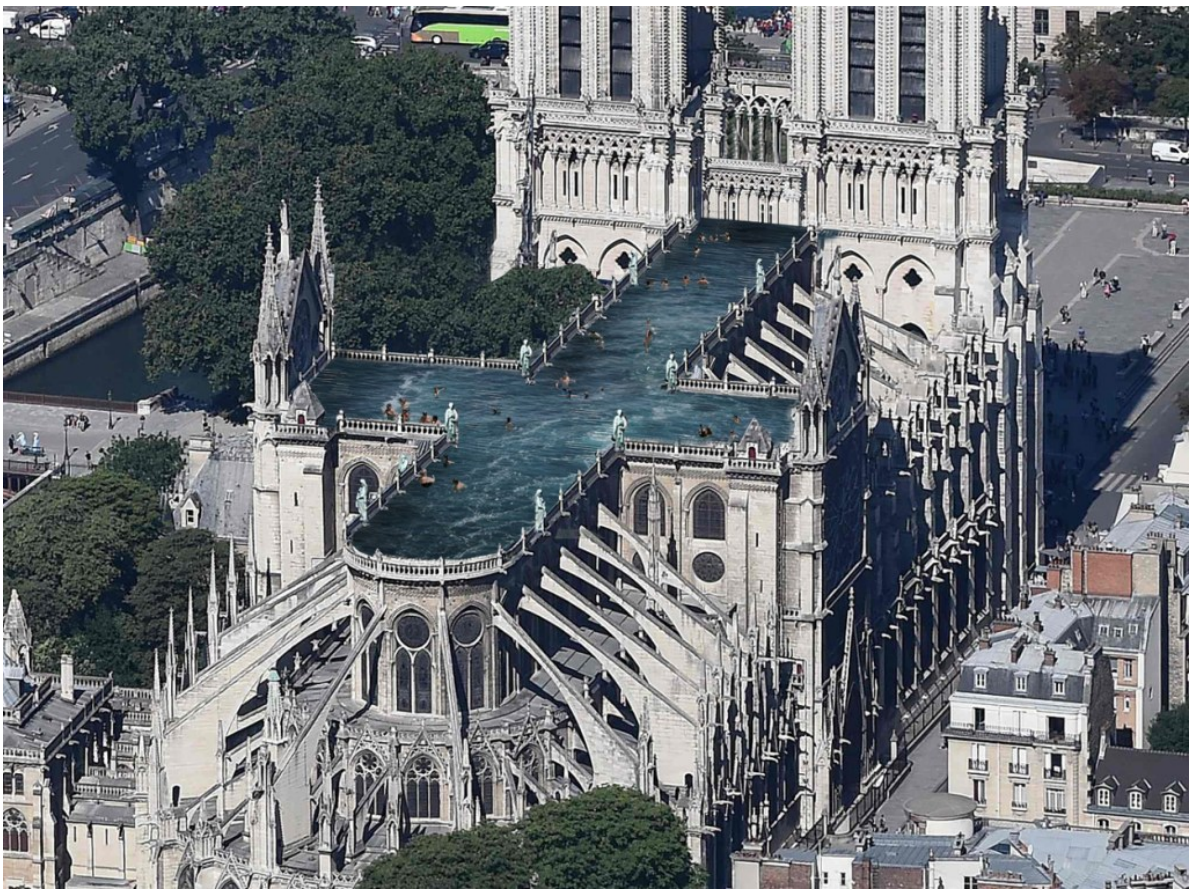
Igual que Napoleó, Charles de Gaulle era conscient del poder dels símbols i la immensitat de la seva figura, per això va deixar instruccions perquè ningú capitalitzés el seu funeral: “que tingui lloc a Colombey-les-Deux-Églises i sigui extremadament senzill. No vull exèquies nacionals. Ni president, ministres, assemblees o cossos constituents. Només els Exèrcits francesos podran participar-hi oficialment; però la seva participació ha de ser molt modesta, sense música, fanfàrries ni repics. No s’ha de pronunciar cap discurs a l’església ni a cap altre lloc. Cap oració funerària al Parlament. Cap lloc reservat durant la cerimònia, si no a la meva família i els meus companys de l’Ordre de l’Alliberament. Els homes i dones de França i altres països del món, si ho desitgen, podran fer honor a la meva memòria acompanyant el meu cos fins al seu últim sojorn; però és en el silenci que vull que sigui conduït”.

Arribat el moment el 1970, de Gaulle va ser acomiadat a Colombey en un acte auster, tal com havia indicat, però Georges Pompidou i centenars de milers de francesos més van

ignorar la seva voluntat i també van celebrar una fastuosa cerimònia culminada a Notre Dame. Una enorme tricolor penjava darrere del cor i en aquella ocasió la litúrgia volia aglutinar darrere el nou president una societat cansada d'autoritarisme i encara agitada per la revolta de Maig de 1968. Atrets per l'aura del general, hi van assistir dignataris de tot el món que en alguns casos representaven països en guerra, configurant una imatge inaudita de respecte pel difunt i esperança de futur del tot infundada.

Molt més recentment, tot just el 2015, Michel Houellebecq també va fer servir Notre Dame de localització dramàtica, però en el seu cas per escenificar un xoc de cultures ben diferent d'aquesta imatge idíl·lica de comunió. Després del trencament de la República i l'establiment d'un règim islàmic a França, el protagonista de *Submissió* s'allibera dels vestigis judeo-cristians que encara arrossega i abraça la nova realitat: "L'endemà al dematí, després de carregar el cotxe i pagar l'hotel, vaig tornar a la capella de Notre Dame, completament deserta. La Maredédéu s'estava a les fosques, tranquil·la i immarcescible. Se la veia sobirana i irradiava poder, però a poc a poc vaig sentir que me n'estava desconnectant i que mentre m'estava assegut al banc, pansit i abatut, Ella s'allunyava de mi en l'espai i en els segles. Al cap de mitja hora em vaig aixecar, definitivament abandonat per l'Esperit, reduït al meu cos espatllat i caduc, i vaig baixar tristament els graons cap al pàrquing".

Emmanuel Carrère va comparar *Submissió* a *Mil Nou-cents Vuitanta-quatre*, l'obra amb què George Orwell ens advertia sobre un futur totalitari en el qual la veritat objectiva s'esvairà completament. En el cas de l'incendi de Notre Dame, Macron va voler fer servir la destrucció de la catedral per revitalitzar una República en crisi a través de *fets alternatius*, parlant d'una cohesió social que vincula i ordena buidant de significat i eximint d'actuar segons els valors que predica, en la línia del *pensament doble* de Francois-Henri Pinault i Bernard Arnault o la torrentada de propostes per reconstruir el temple.

Proposta per una nova teulada per Notre Dame, Ulf Mejergren Architects 2019, Estocolm. @ulfmejergrenarchitects

No hem escollit la imatge de Notre Dame en flames per il·lustrar *El futur del projecte europeu* perquè sigui un símbol vàlid de l'Europa actual —per Marx i Engels seria un monument prehistòric! Ben al contrari, l'hem triat perquè deixa al descobert les profundes contradiccions de la nostra societat, l'arbitrarietat de l'herència cultural europea i la urgència d'un debat basat en fets reals i premisses honestes que faci possible construir un futur diferent.

Oriol Caba

Oriol Caba és desenvolupador i productor de continguts editorials, audiovisuals i per a nous mitjans amb la finalitat de generar narratives sòlides que provoquin la reflexió i el debat, especialment en els camps de l'art, el disseny i la cultura, la política i la societat, la propaganda i la publicitat.